

דנה טבצ'ניק

מנהלת יחידת שיקום נחלים, החברה
להגנת הטבע

מאמר זה עבר שיפוט עמיתים

ציטוט מומלץ

טבצ'ניק ד. 2021. נחלים אינם
החלופה החינמית לסילוק שפכים –
דרושה חקיקה שתעצור את מחדל
הזיהום. אקולוגיה וסביבה 12(2).

הורמת שפכים אל אחד מיובלי הירקון, 2017 | צילום: יונתן רז

נחלים אינם החלופה החינמית לסילוק שפכים – דרושה חקיקה שתעצור את מחדל הזיהום

5 באוגוסט, 2021

גיליון קיץ 2021 / כרך 12(2)

[נקודת מבט](#)

נחלי ישראל היו בעבר הלא רחוק מערכות ביולוגיות בריאות וחיוניות. נחלים הם בית גידול חיוני שמגוון עשיר של צמחים ובעלי חיים, בהם צמחיית מים, דו-חיים, חסרי חוליות, דגים, עופות ויונקים, תלוי בו. כמו כן, נחלים יוצרים מסדרון אקולוגי המשמש ציר תנועה והפצה ועוזר לשימור הרצף של אותם מינים. חלק מהמינים המסתמכים על הנחלים נמצאים בסכנת הכחדה, בין היתר מאחר שמצב הנחלים כיום בכיר. אם עד לפני כמאה שנים הנחלים שימשו אזורי נופש ופנאי איכותיים, היו בית למינים הרבים, ושטחי ההצפה הטבעיים שלהם בשילוב עם צמחיית גדות ענפה אף יצרו חוסן טבעי מפני הצפות, כיום מציאות זו השתנתה לבלי היכר. במהלך השנים הוסבו הנחלים לתעלות ניקוז למי גשמים ולשפכים ביתיים, תעשייתיים וחקלאיים, ולאפיקיהם אף הושלכה פסולת מוצקה ורעילה.

בעשור האחרון, עם הפעלת המדיניות לשיקום הנחלים של המשרד להגנת הסביבה, צומצמה רשימת הגופים שיכולים לקבל הרשאה להזרמת מזהמים לנחלים, והיא כוללת כיום מכוני טיהור שפכים, בריכות דגים ומספר קטן של מפעלי תעשייה. ועדיין, למרות צמצום כמויות המזהמים והשיפור באיכותם לפני הגעתם לנחל, הנחלים נותרים מזוהמים. יש לכך סיבות רבות, ובהן זיהומים ללא היתר המגיעים לנחלים עקב תקלות במערכות הביוב, עודפי מזהמים או קולחים שמגיעים לנחלים, למשל בימים גשומים (ואף אחד לא נושא באחריות לזרימתם), וכמובן זיהומים בהיתר המדינה. ולמה זה קורה? ראשית כול, כי משתלם לזהם את הנחלים, ושנית, כי חוק המים, הקובע את המדיניות באשר להזרמת מזהמים לנחלים, אינו מגן באופן ראוי על איכות המים לנחלים.

זרמת מזהמים ניתנת בהיתר ממשלתי (כלומר הזרמה על פי צו הרשאה שאושר בידי רשות המים על פי חוק המים) **בחינם**. בניגוד לעקרון 'המזהם משלם', הממשלה לא גובה היטל, מס או אגרה על הזרמה לנחל ועל הזיהום שנגרם בעקבותיה. אי-פעולה זו עומדת בניגוד **לגביית היטל בעת הזרמת מזהמים ישירות לים**, שם כל מזהם מחויב בתשלום היטל על פי הכמות והסוג של המזהמים המוזרמים לים. חוסר הסבירות של מצב זה מביא לכך שישנם מזהמים שיעדיפו להזרים את השפכים לנחל ולא ישירות לים רק כדי להימנע מתשלום היטל הזרמה לים. במציאות שכזו הנחל ימשיך וישמש תמיד פתרון קצה למזהמים, והם ימשיכו לגלגל את עלות הזיהום על הציבור ועל הדורות הבאים, שכן אין להם תמריץ כלכלי למצוא חלופות לזיהום הנחל

וסביבתו. כיום האכיפה בנחלים כמעט לא קיימת, וגם במקרה של אכיפה אין חיוב של היטל, אלא רק אפשרות לקנס ולכתב אישום.

כמו כן, המדיניות הקיימת כיום באשר לזיהום הנחלים היא מדיניות מיושנת, הקבועה בחוק המים, תשי"ט-1959. על פי חוק המים הסמכות לתת צו הרשאה להזרמה לנחלים נתונה לרשות המים **ולה בלבד**. אומנם החוק מטיל עליה חובת היוועצות, אולם אין חובה לקבל את ההמלצות. את ההמלצות אם לאשר הזרמת מזהמים לנחלים או לא, נותנת ועדת ייעוץ שאינה קבועה בחוק, וכיום יושבים בה גם נציגים מהמשרד להגנת הסביבה ומרשות הטבע והגנים. זוהי ועדה מייעצת, ורשות המים יכולה לאשר הזרמות מזהמים גם אם הן מנוגדות לעמדת המשרד להגנת הסביבה, רשות הטבע והגנים וגורמים אחרים, כגון משרד הבריאות. מצב זה מנוגד לחלוטין לנעשה בים, שם קיימת ועדה שהוקמה על פי חוק, בראשות המשרד להגנת הסביבה, ויש לה סמכויות ודרישות על פי חוק לקבוע שורה של מנגנוני ניטור, פיקוח ואכיפה על המזהמים שמקבלים היתר להזרים לים.

על כן, **יש לשנות באופן דחוף את חוק המים ולכל הפחות להשוותו למצב הקיים בכל הנוגע למצב ההרשאות להיתרי הזרמת שפכים לים. אנו קוראים לשרה להגנת הסביבה ולשרת האנרגיה והמים לקדם את שינוי החוק.** ראשית, יש לקבוע בחקיקה היטלים כלכליים לגבייה בשל כל הזרמת מזהמים לנחלים באישור המדינה, והיטל גבוה יותר וכן קנס גבוה ואישום פלילי להזרמת מזהמים בלא אישור. שנית, יש לקבוע בחקיקה כי ועדה שתקבע את היתרי ההזרמה לנחלים תהיה בראשות המשרד להגנת הסביבה, והרכב חברי הוועדה ייקבע בחקיקה אף הוא. על החוק לקבוע את הפרמטרים למתן היתרי ההזרמה, לכמה זמן יינתן היתר, מה מספר הפעמים שניתן לבקש את ההיתר, את דרישות הניטור והמדידות של המזהמים שמגיעים לנחל, את ספיקות המים בנחלים ואיכויות המים וכן הגשת דו"ח מסכם על כל ההזרמה לנחל. נוסף על כך, יש לדרוש הקמת מאגר דיגיטלי למיפוי מיקום ההזרמות הקיימות בנחלים, כולל מידע על זמני ההזרמות ונתוני הניטור שנעשו. השינויים האלה הכרחיים לתחילת התהליך להבראת הנחלים ולמזעור הזיהום בהם.

גיב גולמי בנחל שגור / צילום: אורית קצין

תגובת המשרד להגנת הסביבה

חוק המים הוא אחד מהחוקים הוותיקים בספר החוקים של מדינת ישראל. מעת לעת החוק עבר שינויים, אך יש בו חלקים שלא עודכנו מעולם. המשרד להגנת הסביבה רואה בחשיבות רבה בבחינה מקיפה של חוק המים ותומך בביצוע שינויים, כפי שמוצע במאמר, כגון: האפשרות להטלת עיצומים כספיים מכוח חוק המים או העברת הטיפול בוועדת צווי הרשאה אל המשרד להגנת הסביבה.

בעשרים השנה האחרונות השתפר מצב הנחלים באופן משמעותי, ועומס המזהמים המוזרמים לנחלים ירד בעשרות אחוזים. עם זאת, יש להמשיך ולפעול ביתר שאת להוצאת כלל המזהמים מהנחלים.

ההצעות במאמר עולות בקנה אחד עם ההנחיות החדשות שמקדמת השרה להגנת הסביבה, תמר זנדברג, לאפס סובלנות כלפי זיהום הנחלים. ההנחיות החדשות כוללת אכיפה בלתי מתפשרת כנגד הגורמים המזהמים את הנחלים, וזאת כדי לשפר את מצב הנחלים בישראל בהיבטים האקולוגיים וכאתרי פנאי ונופש לרווחת הציבור. נרחיב עוד על מצב הנחלים במאמר של ד"ר אמיר ארז, מנהל אגף מים ונחלים במשרד, שיתפרסם בגיליון הבא של *אקולוגיה וסביבה*.